ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

HAYRİYE CAD. CEZAYİR SOK. MATEO MRATOVİÇ APT. 5/2 BEYOĞLU-İSTANBUL
TEL.: 0 212 293 03 78 (pbx) FAKS: 0 212 245 68 77
www.arkeolojisanat.com info@arkeolojisanat.com nezihbasgelen@gmail.com

26.12.2022

S Ö Z L E Ş M E

Arkeoloji ve Sanat Yayınları ile Sayın, **Nezih Başgelen, Yusuf Albayrak ve Bahattin Çelik** arasındaki aşağıda işbu sözleşme yapılmıştır:

Sözleşmenin konusu **Nezih Başgelen, Yusuf Albayrak ve Bahattin Çelik** tarafından hazırlanan **"Şanlıurfa Yazıları 1"** adlı çalışmanın Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından yayımlanmasıdır.

Sözkonusu eserin yayın hakkı karşılığı olarak basımı ile ilgili her türlü çalışma Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından gerçekleştirilecektir. Ayrıca sözkonusu eserin çoğaltma ve yayma işleri Arkeoloji ve Sanat Yayınları'nca yapılacaktır.

Yazarlar ihtiyaç halinde nüshaları yazar dağıtım indirimi ile **(% 40)** temin edebilecektir. Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından yazarlara herhangi bir ödeme yapılmayacaktır. Daha sonra basım gerektiğinde de aynı şartlar geçerli olacaktır.

İşbu sözleşme 26 Aralık 2022 tarihinde iki nüsha olarak düzenlenmiş ve taraflarca imzalanmıştır.

ARKEOLOJİ SANAT YAYINLARI
Turizmcilik San. ve Tic. Ltd. Şti.
Hayriye Cd. Cezayir Sk. Mateo Mratoviç Apt.
N : 5/2 ... İSTANBUL
... Vergi Dairesi ...

Arkeoloji ve Sanat Yayınları
Nezih Başgelen

Yazar
Yusuf Albayrak

ARKEOLOJİ ve SANAT YAYINLARI

HAYRiYE CAD. CEZAYiR SOK. MATEO MRATOVİÇ: APT 5/2 BEYOGLU-iSTANBUL
TEL.: 0 212 293 03 78 (pbx) FAKS: 0 212 245 68 77
www.arkeolojisanat.com • info@arkeolojisanat.com • nezihbasgelen@gmail.com

09 Ocak 2023

İlgili Makama,
"**Arkeoloji ve Sanat Yayınları**" yayıncı markası olup 1978 yılından beri özellikle Sosyal Bilimler alanındaki, Arkeoloji, Tarih, İlkçağ Tarihi, Eskiçağ Tarihi, Ortaçağ Tarihi, Sanat Tarihi, Nümizmatik, Epigrafi, Mimarlık, Mimarlık Tarihi, İslam Sanatı, Bizans Sanatı, Müzecilik, Gezi, Tarihi Roman, Eğitici Çocuk Kitapları konularında ve çeşitli dillerde uluslararası akademik yayınlar yapmaktadır. "**Arkeoloji ve Sanat Yayınları**" ayrıca birçok yerli ve yabancı araştırma mezkezinin (bkz. Ek1-2) resmi yayıncısı olup, bu kurumların yayınlarının prodüksiyonu ve uluslararası dağıtımını yapmaktadır. "**Arkeoloji ve Sanat Yayınları**" ISBN Ajansına kayıtlı 800 adet kitap yayımlamıştır. Ajans kurulmadan önce yayımlanmış birçok kitap yayını da mevcuttur.

Yayınlarımızı tüm dünya üniversite kütüphaneleri ve enstitülerine doğrudan, uluslararası web sitemizden (www.arkeolojisanat.com) veya anlaşmalı olduğumuz yurtdışı dağıtım firmaları:

Avrupa'da **Phoibos**:
https://phoibos.at/en/Authors-Editors/M/Lykische-Muenzen-in-europaeischen-Privatsammlungen.html?force_sid=a884d1063896ebae99504a3880f099c0&listtype=search&searchparam=m%C3%BCnzen

ABD'de **Abebooks**:
https://www.abebooks.com/9786053963677/Kotodama-Istanbul-Hajimari-2015-na-6053963674/plp

ABD'de **Amazon**:
https://www.amazon.com/Christian-Origins-Ephesus-Asia-Minor/dp/605396333X/ref=sr_1_30?ie=UTF8&qid=1487062837&sr=8-30&keywords=Archaeology+and+art+publications

ile ulaştırabilmekteyiz.

Tüm bu hususlar göz önüne alındığında yayınevimiz gerek üretim gerekse dağıtım anlamında "uluslararası" niteliktedir.

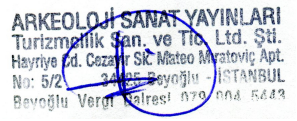

Saygılarımla,
Nezih Başgelen
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni

ARKEOLOJI ve SANAT YAYINLARI

HAYRiYE CAD. CEZAYiR SOK. MATEO MRATOVİÇ: APT 5/2 BEYOGLU-iSTANBUL
TEL.: 0 212 293 03 78 (pbx) FAKS: 0 212 245 68 77
www.arkeolojisanat.com • info@arkeolojisanat.com • nezihbasgelen@gmail.com

EK 1.

Resmi yayıncısı olduğumuz yabancı kurumlar:

Cornel Üniversitesi,
http://www.cornellpress.cornell.edu/book/?GCOI=80140100248640

EAA (European Association of Archaeologists)
https://www.e-a-a.org/EAA/Conferences/Past_conferences/Istanbul/EAA/Navigation_conferences/Past_conferences_webs/Istanbul.aspx

Resmi yayıncısı olduğumuz yerli kurumlar:

Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Kültürlerini ve Dillerini Araştırma Merkezi
- GEPHYRA Doğu Akdeniz Bölgesi Eskiçağ Tarihi ve Kültürlerini Araştırma Dergisi (14. sayısı çıktı)

Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Kültürlerini ve Dillerini Araştırma Merkezi
- AKRON ESKİÇAĞ ARAŞTIRMALARI SERİSİ (15. kitap çıktı)

Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Kültürlerini ve Dillerini Araştırma Merkezi
- GEPHYRA Monografileri Dizisi (6. kitap çıktı)

- KAFKAS ÇALIŞMALARI SOSYAL BİLİMER DERGİSİ (JOCAS) (5. sayısı çıktı, 6. sayısı hazırlanıyor)

Anlaşmalı olduğumuz yurtdışı akademik yayın dağıtım firmaları:

Phoibos (Avusturya)
Thames&Hudson (İngiltere)
Daedalus (Amerika)
Cambridge University Press

EK 2.

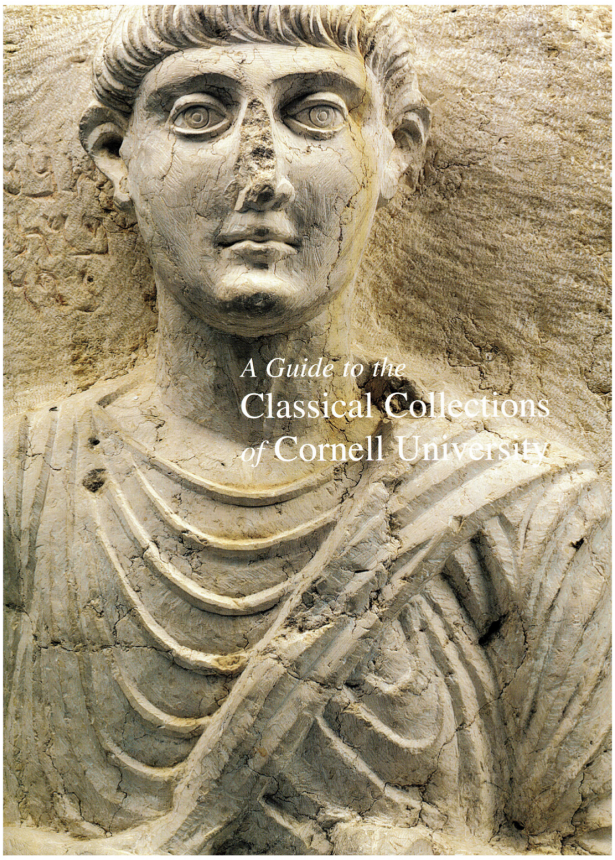

FRONT COVER:
Palmyra, Syria
Funerary Monument [detail]
2nd-3rd century A.D.
Limestone
Gift of Genevieve and Richard Tucker
2002.021

INSIDE FRONT AND BACK COVER:
The Sage Collection of casts in
Goldwin Smith Hall

Photographs of artwork by the Johnson
Museum Digital Access Project
(Matthew Ferrari and Michael Holobosky)

© 2003 Cornell University
© 2010 Cornell University and
Archaeology & Art Publications

The publication costs of this volume
have been partially underwritten
by the Laistner Endowment of *Cornell
Studies in Classical Philology* and by
the Hull Memorial Publication Fund of
Cornell University.

© Herbert F. Johnson Museum of Art, Cornell University. All rights reserved.
Library of Congress Control Number: 2010938631
ISBN-13: 978-1-934260-08-1
ISBN-10: 1-934260-08-8

Published by:
Herbert F. Johnson Museum of Art
Cornell University
Ithaca, New York 14853
www.museum.cornell.edu

Printed in Turkey by:
Mega Print

Distributed by:
Cornell University Press
Ithaca, New York 14850
www.cornellpress.cornell.edu

Archaeology & Art Publications
Richmond, Indiana 47375
www.aapbl.com

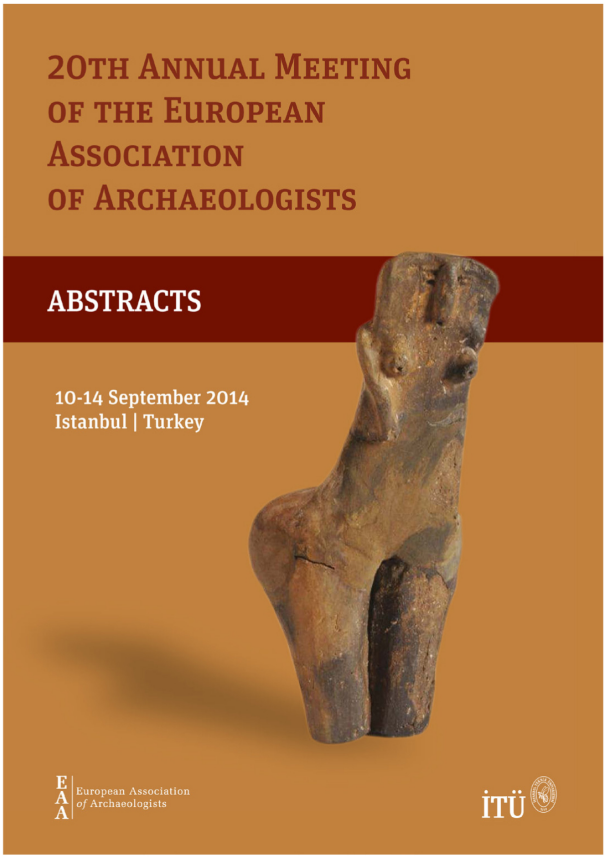

ARCHAEOLOGY & ART PUBLICATIONS

General Editor
Nezih BAŞGELEN

20th Annual Meeting of the
European Association of Archaeologists
10-14 September 2014 Istanbul - Turkey
ABSTRACTS OF THE ORAL AND POSTER PRESENTATIONS

Editorial Director
Deniz MAZLUM

Editor
Özgür YILMAZ

Cover Design
Demir Tasarım, Didem URALER

ISBN: 978-605-396-287-8

Printing
Pasifik Ofset, Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Haramidere, Avcılar / İstanbul
Sertifika No: 12027 - İstanbul 2014

©2014 Archaeology & Art Publications Tur. San. ve Tic. Ltd Şti.
Hayriye Cad. Cezayir Sok. No: 5/2 Beyoğlu-İstanbul
www.arkeolojisanat.com / info@arkeolojisanat.com
Sertifika No: 10459

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usül ve Esaslar Hakkındaki Yönetmeliğin
5. Maddesi'nin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.

EK 3.

1978-2022 Yılları Arasında Yabancı Dillerde Yayınlanan Kitaplar:

1. **A Guide to Beyoğlu**, John Freely - 9789756561805
2. **A Guide to Inscriptions in Milas and its Museum**, Jan-Mathieu Carbon, Riet Van Bremen, Wolfgang Blümel - 9786053962830
3. **A Handbook of Ornaments**, Franz Sales Meyer - 9786053963875
4. **A History of Greek Mathematics-1**, Thomas Heath -9786053963127
5. **A History of Greek Mathematics-2**, Thomas Heath - 9786053963134
6. **An illustrated index of River Names**, Nezih Başgelen - 9786053961246
7. **Ancient Neoklaudiopolis Vezirköprü in Samsun Province**, Tonnes Bekker-Nielsen - 9786053963394
8. **Apollonius of Perga**, Thomas Heath - 9786053963103
9. **Archaelogical Prospection**, Mahmut Drahor - 9786053961550
10. **Arif Müfid Mansel's Excavations of Tumuli in Turkish Thrace**, Nezih Başgelen- 9786053960621
11. **Bir Erken Demir Çağ Nekropolü Van / Karagündüz - An Eaerly Iron Age Cemetery** , Veli Sevin - 9789757538851
12. **Birgi An Old Turkish Cultural Centre in Western Anatolia**, Michael Kiel - 9786053962199
13. **Bosphorus In Old Picture Postcards**, Nezih Başgelen - 9786053961130
14. **Catalogue Des Poteries Byzantines et Anatoliennes Du Musee De Constantinople** – Ahmed İhsan - 9786053962915
15. **Christian Origins in Ephesus And Asia Minor**, Mark R.Fairchild – 9786053963332
16. **Coloring Book of Göbekli Tepe Boyama**, (Çizer: Yıldız Cıbıroğlu) - 9786053961970
17. **Die Heerstrasse Von Belgrad Nach Constantinopel Und Balkanpasse** - Constantin Jos. Jirecek – 9786053964117
18. **Eastern Life And Scenery Winth Excursions in Asia Minor**, Mary Adelaide -9786053963882
19. **Efeso - Il Mistero dell'Ape**, Sara Pardo – 9786053961178
20. **Efeso El Misteriode la Abeja**, Sara Pardo – 9786053961161
21. **Efsanelerden Günümüze İstanbul Seçme Yazılar – Myth to Modernity Selected Themes -** Kimberly Bird, John Freely, C. S. Lightfoot, Fırat Düzgüner, Robert Ousterhout, E.Esra Yücel Eravşar, A. Özmer Özdemiroğlu, Henry C. Matthews, Slobodan Sreckovic, Niki Gamm, Server Dayıoğlu, Brian Johnson, Süleyman Kırımtayıf, Anna G. Edmonns, Nezih Başgelen – 9789756561270
22. **Efsuncu Orpheus / Orpheus The Magician**, Füsun Tülek- 9789756899267
23. **Ephese -Le Mystere De L'Abeille**, Sara Pardo – 9786053962939
24. **Ephesos - The Mystery of The Bee**, Sara Pardo – 9786053961123
25. **Galata Pera**, Nezih Başgelen 9786053962373
26. **Guide For Coins Commonly Found At Anatolian Excavation ROMAN (A.D. 238-498)**, Kenneth W. Harl – 9789756561027

27. **Guide For Coins Commonly Fount At Anatolian Excavation BYZANTINE (A.D.498-1282)**, Kenneth W. Harl – 9789756561010
28. **Hagia Sophialin Old Picture Postcard**, Nezih Başgelen - 9786053962380
29. **Haremsbilder** - Kerimee Hanoum – 9786053963004
30. **Historical Maps Of Black Sea**, Nezih Başgelen – 9786053960652
31. **Ikonen Aus Antalya**, Azize Yener – 9786053963301
32. **Imperial Istanbul in Early Photographs**, Nezih Başgelen – 9786053961420
33. **Indo-Turkish Architecture**, Mansura Haidar – 9786053960638
34. **İslam ve Hıristiyan Sanatında Melekler Peygamberler ve Azizler / Angels, Prophets and Saints in Islamic and Christian Art,** Elisabeth Jastzebowska, Guntram Koch, - 9786053961062
35. **Istanbul Archaeological Museum - Alexander Sarcophagus**, Nezih Başgelen - Heidemarie Koch, Smilka Gabelic, Mine Kadiroğlu, Nilüfer Peker, Bülent İşler, Karin Kirchainer, Sercan Yandım Aydın, Sema Doğan, Semiha Yıldız Ötüken – 9786053961260
36. **İstanbul Büyük Saray Mozayiği – İstanbul Das Grosse Byzantinische Palastmosaik – Istanbul the Great Palace Mosaic**, Werner Jobst-Behçet Erdal-Christian Gurtner – 9789757538914
37. **İstanbul Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları - Excavations of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea)**, – Şengül G. Aydıngün - T. Ahmet Ertek - Hakan Kaya - Özlem Makaroğlu - Mustafa H. Sayar - Ertan Pekşen - İsmail Kapanvural - Şerif Barış - Türker Yas - Hamdullah Livaoğlu - Haldun Aydıngün - Ercan Erkul - Harald Stumpel - Ertan Pekşen - Türker Yas - Şerif Barış- Asuman Yarkın Yeşilırmak - Hakan Öniz - Kerim Altuğ - Ali Hakan Eğilmez - Emre Kuruçayırlı - Metin Albukrek - Gülşen Küçükali - Ayberk Enez - Dürdane Kaya - Ahmet Aslan - Ülkü Kara - Gülsüm Türkmen - Şeniz Atik - Merve Özkılıç - Barış Özmen - Oğuz Tekin -Tamer Özcan - Bülent Şeker - Vedat Onar - Özlem Sarıtaş - Olga Weglarz - Tomasz Pełech - Konrad Szymanski - Błażej Stanisławski - Oğuz Cebeci
38. **İstanbul'da Marmaray-Metro Kurtarma Kazılarının Kent Arkeolojisine Katkıları - Contributions of the Marmaray-Metro Salvage Excavations to the Archaeological Heritage of Istanbul - Die Rettungsgrabungen des Marmaray-Metro-Projektes und Siedlungsarchäologie in Istanbul**, Nezih Başgelen – 9786053963646
39. **İstanbul'u Boyayalım-Coloring Book of İstanbul**, (Çizer: Eflatun Nuri) 9786056561898
40. **James Mellaart, the Journey to Çatalhöyük**, Alan Mellaart – 9786053965237
41. **La Ceramique D'asie-Mineure et De Constantinople**, Gaston Migeon, Armenag Bey Sakisian – 9786053962847
42. **Le Boshore A Travers D'anciennes Cartes Postales**, Nezih Başgelen – 9786053963060
43. **Limyra'yı Boyayalım/The Limyra Coloring Book**, Zeynep Kuban – 9786053962731
44. **Lycian Journal 1892**, Ernest Krckle – 9789756561881
45. **Lykische Münzen İn Europaischen Privatsammlungen**, Wilhelm Müseler – 9786053964216
46. **Marc Waelekens, His Studies and Publications**, Alan Mellaart – 9786053965237
47. **Mehmet Özdoğan-His Studies and Publications**, Nezih Başgelen – 9789753962434
48. **Midas City Excavations and Surveys in the Highlands of Frigya**, Emilie Haspels – 9786053960294

49. **Monument of Unaging and Intellect**, Robet Ousthourt-Nezih Başgelen – 9757538825
50. **Monuments Turcs D'Anatolie, Kayseri-Niğde**, Albert Gabriel - 9789687538020
51. **Münzen Von Kapadokien Samlung Henseler Band I**, Thomas Ganschow – 9786053964667
52. **Münzen Von Kapadokien(Samlung Henseler Band II**, Thomas Ganschow – 9786053964650
53. **My Mother Sara and Molakans**, Vedat Akçayöz – 9786053964308
54. **Nemrut From the Air**, Nezih Başgelen – 9789756899724
55. **Neolithic In Turkey**, Ufuk Esin, Aslı Özdoğan, Harald Hauptmann, Jacques Cauvin, Olivier Aurenche, Marie-Claire Cauvin, Nur Balkan-Atlı, Isabella Caneva, Ufuk Esin, Savaş Harmankaya, Didier Binder, Marie Claire Cauvin, E. Bıçakcı, G. Der Aprahamian, C. Kuzucuoğlu, Mihriban Özbaşaran, Ian Hodder, Refik Duru, Jacop Roodenberg, Mehmet Özdoğan – 9789756899410
56. **Pisidia'nın Başkenti Paganizm ve Hıristiyanlığın Hac Merkezi Antiokheia The Capital of Pisidia Pilgrimage Center of Paganism and Christianity**, Mehmet Özhanlı – 9786053965497
57. **Proceedings of 11th-12th International Symposiums on Underwater Research**, Aivar Stephanov - Ali Erdal Güneş - Hakim Çelik - Ozgur Yılmaz - Celal Erbaş - Evren Gümüş - Asuman Baldıran - A.A. Bukatov - V. V. Varlagın - Y.G. Tkachenko - S. A. Khokhlov - Emre Erdan - Fatih Ersan - Kubilay Güçlü - Ertuğrul Kerimoğlu - Abdusselam Çelebi - Bengüsu Mirasoğlu - Fazlullin Sergey - Khokhlov Sergey - Tkachenko Yuri - Bardashov Mikhail - Platonova Oksana - Gorlov Ivan - Fuat Türköz Çiner - Kemal Çibuk - Rıdvan Gölcük - Krzysztof Ulanowski - Madona Mshvildadze - Nikoloz Tskvitinidze - Nino Erkomaishvili - Martin Henke - Musa Tokmak - Murat dal - Mustafa Şahin - Paola PUPPO - R. Haldun Aydıngün - Selahattin Çakıroğlu - Selin Gamze Sümen - Bayram Öztürk – 9786053965459
58. **St. Nicholas Church**, Vera Bulgurlu - Sema Doğan - Ebru Fındık – 978-605-396-570-1
59. **Sceaux Byzantins Du Musee De Constantinople**, Jean Ebersolt – 9786053963028
60. **Sedir Island**, Adnan Diler – 9786053960225
61. **The Anzaf Fortresses and the Gods of Urartu**, Oktay Belli – 9789756899014
62. **The Christian Saints of Turkey**, Andrew Jackson – 9786053963691
63. **The Dardanelles**, Lucy M.J.Garnett – 9786053962854
64. **The Gaziantep Zeugma Mosaıc Museum/Mozaik Müzesi**, Tenzile Uysal-Fatma Bulgan 9786053963974
65. **The Landwalls of Istanbul**, Nezih Başgelen – 9786053961482
66. **The Late Chalcolithic And Early Bronze Age In Central Anatolia**, Jan Krzysztof Bertram – Gülçin İlgezdi Bertram – 9786053965312
67. **The Neolithic in Turkey 1 - TIGRIS BASIN**, Necmi Karul, Aslı Erim Özdoğan, Michael Rosenberg, Vecihi Özkaya, Aytaç Çoşkun, Yutaka Miyake, Halil Tekin, Isabella Caneva – 9786053961505
68. **The Neolithic in Turkey 2 - EUPHRATES BASIN**, Jasques Cauvin, O. Aurenche Marie Claire Cauvin, Nur Balkan-Atlı, Klaus Schmidt, Herald Hauptmann, Bahattin Çelik, Mihriban Özbaşaran, Güneş Duru, Mehmet Özdoğan, Necmi Karul, George Willcox, Manon Savard – 9786053961512
69. **The Neolithic in Turkey 3 - CENTRAL TURKEY**, Isabella Caneva, Aliye Öztan Nur Balkan-Atlı,

Erhan Bıçakçı, Martin Godon - Yasin Gökhan Çakan, Mihriban Özbaşaran, Güneş Duru, Nurcan Kayacan, Burçin Erdoğdu, Hijlke Buittenhuıs, Douglas Baird, Andrew Fairbairn, Louise Martin, Caroline Mıddletonr, Ian Hodder – 9786053961932

70. **The Neolithic in Turkey 4 - WESTERN TURKEY**, Refik Duru, Anneliese Peschlow-Bindokat, Christoph Gerber, Barbara Horejs, Clemens Lichter, Recep Meriç, Altan Çilingiroğlu, Özlem Çevik, Çiler Çilingiroğlu, Zafer Derin, Haluk Sağlamtimur, Turan Efe, Ivan Gatsov, Petranka Nedelcheva – 9786053961994
71. **The Neolithic in Turkey 5 - NORTHWESTERN TURKEY AND ISTANBUL**, Burçin Erdoğdu, Turan Takaoğlu, Abdülkadir Özdemir, Necmi Karul, Mert B. Avcı, Jacob Roodenberg, Songül Alpaslan Roodenberg, Fokke Gerritsen, Rana Özbal, Laurens Thissen, Zeynep Kızıltan, Mehmet Ali Polat, Mehmet Özdoğan – 9786053962311
72. **The Neolithic in Turkey 6 - 10500-5200 BC UNVIRONMENT SETTLEMENT FLORAFAUNA DATING**, Lee Clare, Bernhard Weninger, Neil Roberts, İlhan Kayan, Peter Kuniholm, Joris Peters, Benjamin S. Arbuckle, Nadja Pöllath, René T. J. Cappers, Eva Rosenstock, Svend Hansen, Ofer Bar-Yosef, Barbara Helwing, Hermann Parzinger, Catherine Perlès – 9786053962892
73. **The Story of Ephesus**, Sabahattin Türkoğlu – 9789757538515
74. **Tralleis Rehberi/Guide**, Rafet Dinç – 9789756561409
75. **Türkçe-Abazaca Konuşma Klavuzu / А)ЫР:ЪШЪА – А*СШЪА АИ+ЦЪАЖЪАГА**, Gunda Ankuab - 9786053964254
76. **Une Nekropole Royale A SIDON (Text+Plates)**, Osman Hamdi Bey, - ARK-66411
77. **Zwei Babylonische Antiken Aus Nippur**, Eckhard Unger - Ark-66421

ŞANLIURFA YAZILARI 1

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

ŞANLIURFA YAZILARI
1

Editör
Nezih BAŞGELEN

Düzenleme
Serdar KIRAN

ISBN*:* 978-605-396-573-2
Sertifika No: 43899

©2022 Arkeoloji ve Sanat Yayınları Tur. San. Tic. Ltd. Şti.
Hayriye Cad. Cezayir Sok. No: 5/2 Beyoğlu-İstanbul
Her türlü yayın hakkı saklıdır / All rights reserved.
Yayınevinin ve yazarın yazılı izni olmaksızın elektronik mekanik, fotokopi ve benzeri araçlarla ya da diğer kaydedici cihazlarla kopyalanamaz, aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Baskı-Cilt: Printcenter
Sultan Selim Mah. Libadeyi Sok. No: 3/4
Levent - İstanbul
Sertifika no: 46616

Kitabevi/Satış Mağazası
arkeopera
Yeniçarşı Cad. No: 66/A 34433, Galatasaray
Beyoğlu-İstanbul Tel.: 0212 249 92 26
www.arkeolojisanat.com / info@arkeolojisanat.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ
Nezih Başgelen
7

2021 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI IŞIĞINDA
ABAMOR HÖYÜK VE YAKIN ÇEVRESİ
Süheyla İrem Mutlu – Semih Mutlu
9

SOĞMATAR'DA KAYA MEZARLAR IŞIĞINDA
ÖLÜM OLGUSU
Yusuf Albayrak – Bahattin Çelik
41

ŞANLIURFA BÖLGESİNDE
FRESKLİ KAYA MEZARLARI
Bahattin Çelik – Yusuf Albayrak
63

Edessa'dan Urfa'ya
Nezih Başgelen
79

ŞANLIURFA BÖLGESİNDE FRESKLİ KAYA MEZARLARI

Bahattin Çelik* – Yusuf Albayrak**

ROCK TOMBS WITH MURALS (FRESCOES) IN ŞANLIURFA REGION

Abstract

Şanlıurfa (Edessa) province features limestone plateaus throughout all sections of the province except for Harran Plain and Karacadağ volcanic region to the north. Necropolises are frequent in many areas that remain outside the ancient ramparts, in particular at the downtown area of Şanlıurfa. Majority of such necropolises are established in the form of rock tombs carved into the bedrock. A large portion of the rock tombs in Kale Eteği Necropolis and Kızılkoyun Necropolis in Şanlıurfa downtown area are already excavated, revealing many more rock tombs in the process. Furthermore, rock tombs dating back to Early Bronze Age that represent the earliest specimens for rock tombs apart from the rock tombs in the Roman Period have also been discovered in the ancient city of Soğmatar located in the region. Surveys were conducted in the rural areas in the immediate vicinity in order to comprehend the impact that such major center of attraction, such as the ancient city of Edessa, inflicted on the surrounding areas, and rock tombs were discovered in majority of the present-day rural settlements. The rock tombs so discovered usually comprise of dromos and a single room. The dromos in in some tombs were constructed with stairs, while flat in some other tombs. Some of the rock tombs feature floor mosaics at the base of the tomb, while some others are adorned with murals (frescoes) on their walls. All tombs resemble the Roman era rock tombs unearthed in Edessa in terms of archi-

* Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü 06760 Çubuk/Ankara. Orcid no: 0000-0003-2630-3379, bcelik@aybu.edu.tr

** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara. Orcid no: 0000-0002-2001-6718, albayrakyusuf55@ hotmail.com

tectural features and layout. This study shall focus on the rock tombs in the region that feature murals (frescoes). In particular, it is worth noting that said murals (frescoes) inside the rock tombs were created in the form of cline scenes or in the form of plant vegetal decorations.

Keywords: Şanlıurfa, Edessa, Rock Tombs, Mural (Frescoe), Roman Era, Nekropol.

Öz

Şanlıurfa (Edessa) ilinin, Harran Ovası ve kuzeyinde bulunan Karacadağ volkanik bölgesi dışında kalan tüm kesimi kalker platolardan oluşmaktadır. Özellikle Şanlıurfa kent merkezinde eski surların dışında birçok alanda nekropoller mevcuttur. Bu nekropollerin büyük bir kısmı ana kayaya oyulmuş kaya mezarları şeklindedir. Şanlıurfa kent merkezinde yer alan Kale Eteği Nekropolü ve Kızılkoyun Nekropolü'nde yer alan kaya mezarlarının büyük bir bölümü kazılmış ve pek çok yeni kaya mezarları açığa çıkartılmıştır. Bölgede yer alan Soğmatar antik kentinde, Roma Dönemi kaya mezarları dışında kaya mezarlarının en erken örnekleri olan Erken Tunç Çağı kaya mezarları da tespit edilmiştir. Edessa antik kenti gibi önemli bir merkezin çevresine etkisini anlayabilmek için yakın çevresinde yer alan kırsal alanlarda yüzey araştırmaları yapılmış ve günümüzdeki köylerin çoğunda kaya mezarları tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kaya mezarları genellikle dromoslu ve tek odalıdır. Kimi mezarlarda dromoslar merdivenli, kimi mezarlarda ise düz olarak yapılmıştır. Bazı kaya mezarlarının tabanında taban mozaiği, bazılarının duvarlarında da freskler bulunmaktadır. Bu mezarların tümü mimari özellik ve plan olarak Edessa'daki Roma dönemi kaya mezarları ile benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada bölgede yer alan freskli kaya mezarları üzerinde durulacaktır. Özellikle kaya mezarlarının içine yapılan fresklerin kline sahnesi şeklinde veya bitki bezemesi şeklinde yapılmış oldukları dikkat çekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Şanlıurfa, Edessa, Kaya Mezarları, Fresk, Roma Dönemi, Nekropol.

Giriş

Fresko, yaş sıva üzerinde suda çözülmüş boya pigmentleri kullanarak yapılan bir duvar resmi tekniğidir. Doğrudan doğruya kaya veya ıslak sıva üzerine kırmızı aşı boyası ile yapılan boyama tekniğidir. Bu teknik ile ana kaya, fon olarak kullanılmaktadır. Freskin kuru sıva üzerine yapılan türü de vardır fakat yaş sıvalı tekniğe oranla daha dayanıksızdır. Dönemlere göre çeşitlilik gösteren fresklerde genellikle dinsel anlatımlar ön plandadır (Mengüşoğlu 2000: 219). Mağara resimlerinde ilk örneklerine rastladığımız fresk, insanoğlunun inançlarını, korkularını ve ihtiyaçlarını resmettikleri bir olguya dönüşmüştür. Mağara resimlerinin gelişim sürecinde, aşı boyasının kullanılması ve resimlerin duvara yapılması gibi tercihler o dönemdeki fresklerin gelişimini anlatmaktadır. İnsanoğlunun kendini anlatabilmek, hatta iletişim kurabilmek için duvar resimlerini yaptıkları düşünülmektedir. Resimlerin duvarlara yapılmasının nedeni ise göz ile en iyi temasın kurulduğu açıya sahip olması söylenebilmektedir. Her fresk, kendi dönemi içerisinde ve çevresinde gerçekleşen durumlar ile etkileşim ve iletişim içerisindedir. Geçmişte yaşanan duyguların ifade aracı olan fresk, günümüzde bir ilham kaynağı olarak çağdaş sanatın birçok dalında kendini gösterdiği gibi, uygulanması hala devam eden başlı başına bir sanat dalıdır (Sözen, 1998: 86).

Edessa kenti, MÖ 303 ya da 302 yılında Seleukos kralı Seleukos Nikator I tarafından *Nisibis* ve *Singara* (Head 1911: 815-816) kentleri yakınında, Fırat nehrinin 85 km doğusunda kurulmuştur (Harrak 1992: 209). Seleukoslar bu kurdukları yeni kente, kendi başkentlerinin ismi olan *Edessa* ismini vermişlerdir. *Edessa* adının Makedon dilinde su kökenli bir kelime ile bağlantılı olması ve Urfa eski kent merkezinde de bol su kaynaklarının bulunması sebebiyle bu ismin verildiği düşünülmektedir (Drijvers 1980: 110). Seleukos krallığının bölgedeki hâkimiyetinden sonra Aramiler MÖ. 132 yılında *Edessa*'da bir krallık kurmuşlardır, bu krallığa Osroene (R.E. 1983: 1590) krallığı denmiştir. Ayrıca, sekiz kralının da Abgar (Segal 1970: 19) diye anılmasından dolayı, Abgar kral-

lığı da denilmektedir (Duval 1975: 36). Ancak *Edessa* ismi daha yaygın olarak kullanılmıştır. Antik dönemde *Edessa* bugünkü Şanlıurfa il ve ilçelerini kapsayan alan üzerinde kurulmuştur. Krallığın merkezi ise Şanlıurfa il merkezindeki Balıklıgöl ve yakın çevresi olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada Şanlıurfa sınırları içerisinde, Şanlıurfa Müzesi başkanlığında yapılmış olan kazı ve temizlik çalışmaları dışında yüzey araştırmalarında tespit edilen nekropol alanlarındaki freskli kaya mezarlarına değinilecektir. Şanlıurfa şehir merkezinde kazısı tamamlanmış üç büyük nekropol bulunmaktadır. Bunlar; şehir merkezinde Balıklıgöl yakınında yer alan Kale Eteği Nekropolü ve Kızılkoyun Nekropolü ve Halepli Bahçe (Mance Deresi) nekropolleridir. Kazısı tamamlanmış diğer bir nekropol ise Şanlıurfa'nın 70 km. güneydoğusunda yer alan Soğmatar nekropolüdür (Albayrak 2017: 270-275; Albayrak 2018: 180-185; Albayrak 2019a: 651; Albayrak 2019b: 187; Albayrak 2019c: 215-220; Albayrak 2020b: 19-20; Albayrak 2020c: 108; Albayrak ve Mutlu 2018: 525; Albayrak vd. 2019: 264-265) Diğer bir nekropol alanı ise Şanlıurfa'nın 71 km doğusunda bulunan Viranşehir ilçesine bağlı Sertler köyü nekropolüdür. Bu nekropollerden, Kale Eteği Nekropolü ile Halepli Bahçe Nekropolünden ele geçen freskler birer örnek ile temsil edilmektedir. Ayrıca, bu çalışmada ilk kez yeni tespit edilmiş olan ve Sertler köyü nekropol alanında bulunan freskli bir kaya mezarı da incelenecektir.

Kale Eteği Nekropolü

Kale Eteği Nekropolü, Şanlıurfa kent merkezindeki Urfa kalesi olarak bilinen kalenin surlarının bittiği güney batı kesiminde bulunmaktadır. Bu alanda toplamda 72 tane kaya mezarı açığa çıkartılmıştır (Albayrak 2020a: 108-109). Nekropol'deki mezarların tümü ana kayaya oyularak yapılmıştır (Albayrak ve Çelik 2019: 255-261; Çelik 2018: 203-223). Mezarlardan dokuz adedi basit bir girişe sahip iken diğer mezarlar dromoslu bir girişe sahiptir. Mezar girişine ulaşmayı sağlayan koridorlar olan dromoslar, merdivenli ve rampalı şekilde görülmektedir. Dromoslardaki merdi-

ven sayısı, 3-5-7-9 şeklinde değişmektedir. 2 mezar dışındaki tüm mezarlar tek odalıdır. 2 mezar ise geçişli ve 2 odadan oluşmaktadır. Mezar odasına girişi sağlayan kapılar, genelde bir insanın geçebileceği kadar, ortalama 0.60–0.70 m. ölçülerindedir. Kapı kenarındaki duvar kalınlığı ortalama 0.50–0.90 m. arasındadır. Kapılar, tek blok bir taş levhadan, sağ veya sol kenara açılmış bir yuva içine doğru hareket eden değirmen taşı formunda yassı silindirik bir kapak taşı ile kapatılmaktadır. Kapıdan mezar odasına girildiğinde, bir kapı eşiği yer almakta, odanın tabanı yaklaşık olarak 0.40–0.60 m. daha derindedir. Oda tabanına inilen basamak sayısı bir veya iki tanedir. Mezarların tümünde giriş kapısının olduğu duvar hariç diğer üç duvarda, ölülerin konduğu üzeri kemerli niş olarak adlandırılan Arcasoliumlar yer almaktadır.

Kale Eteği Nekropolünde bulunan bazı mezarların içerisinde mozaikler ve freskler bulunmaktadır. 3 mezar odasının tabanında mozaik, bir mezar odasının da duvarlarında freskler yer alır. Bu mezarlar tek odalı olup mezar odalarının tabanının tamamının mozaik ile döşendiği ve mozaiklerin günümüze kadar sağlam olarak geldiği görülmektedir. Bu mozaiklerin tümünde Süryanice kitabeler bulunmuştur. Ayrıca bu mozaiklerde insan figürlerinin yanında aynı dilde yazılmış isimler de yer almaktadır. Kale eteği nekropolündeki 65 nolu mezar odasında yer alan fresk M.S. 5-6. yüzyıl tarihlidir. Islak sıva üzerine yapılan duvar resmidir. Malzemesi boya ve kireçtir. Beyaz, siyah, sarı, gri, kahverengi, bordo ve yeşil renkler kullanılmıştır. Fresk dikdörtgen taş kapılı, iki Arcaseliumlu ve bir üçgen nişli ana kayaya oyulmuş tek odalı kaya mezarında yer alır. Mezar odası 2.87x2.80 m. ölçüsünde ve 2.35 m. yüksekliğindedir. İki Arcaseliumda ıslak sıva üzerine yapılan fresk yer alır. Güney Arcaseliumda, her iki kenarında simetrik olarak kaideli yivli tamburlu, Kompozit Korint başlıklı sütun tasvirleri bulunur. Arcaseliumun kenarını dolaşan yarım daire biçimindeki bordür her iki taraftaki sütun başlıklarını birbirine bağlar. Bu Arcaselium lahitinin dış yüzünde dikdörtgen panoda, beyaz zeminde tabula antasa (kitabelik) tutan iki kadın betimi vardır. İçinde sekiz satırlı Yunanca yazıt yer alır. Kuzey Arcaselium lahtinin dış

yüzünde de beyaz zeminde içinde dört satırlı Yunanca yazıt bulunan dikdörtgen biçimli 1 nolu tabula antasanın üçgen biçimli kulpunu tutan bu figürler ayakta tasvir edilmiş. Soldaki figür sağ elinde törenlerde kullanılan Latin haçı tutar. Tabula antasanın alt ve üstünde Malta haçları yer alır. Kuzey Arcaselium lahtinin dış yüzünde de beyaz zeminde içinde dört satırlı Yunanca yazıt bulunan dikdörtgen biçiminde 2 nolu tabula antasa tasviri yer alır. Yazılar siyah testere diş dizisiyle çerçevelidir. Dişler arası noktalıdır. En dışta kahverengi bant bulunur. Bu kitabeliğin her iki yanında simetrik olarak üç dallı bitki yer alır. Yazıtlardan anlaşıldığına göre bu Fresk, Doksa Aile Kaya Mezarı'nın Fresk'idir (Önal 2017: 122-125).

Halepli Bahçe (Mance Deresi) Nekropolü

Halepli Bahçe Nekropolü, günümüzde Şanlıurfa Müzesinin batısında yer alan Mance Deresinin kuzey ve batı yamaçlarında bulunmaktadır. Bu derenin kuzey yamacının tepesinde 10 basamaklı bir merdivenle inilen bir kaya mezarının içinde freskle-re rastlanmıştır (Kürkçüoğlu 2002: 102). Bu freskte kline tarzı oturma şekli tasvir edilmiştir. Oturan bir kadın figürü de klineye uzanmış kişinin ayak kısmına yapılmıştır. Kadın figürünün kıyafeti Abgar dönemi kaya mezarlarında rastlanan mozaikler üzerinde de görülen tipik kıyafetlerdendir.

Sertler (Gozel) Köyü Nekropolü

Sertler köyü Şanlıurfa'nın 71 km doğusunda yer alır. Viranşehir ilçesine bağlı bir köy olup köyün güneyinde bulunan kalker bir tepenin üzerinde nekropol alanı yer almaktadır. Bu alandaki kaya mezarlarının üstü alçak Tümülüsler şeklinde yapılmıştır (Res. 1). Çoğu soyulmuş olan kaya mezarlarından birinde sıva izleri ve aşı boyası ile yapılmış freskler bulunmaktadır (Res. 2).

Freskli mezarın girişine ulaşmayı sağlayan merdivenler toprak altında bulunduğundan sayılamamıştır. Ancak merdivenli oldu-

Res. 1: Sertler Köyü Nekropol Alanının Güneyden Görünümü.

ğu rampalı şeklinden anlaşılmaktadır. Freskli mezar tek odalıdır ve üç Arcasoliumdan oluşmaktadır. Mezar odasına girişi sağlayan kapı 0.50 m X 0.70 m. ölçülerindedir. Kapı kenarındaki duvar kalınlığı yaklaşık 0.60 m'dir. Kapılar, tek blok bir taş levhadan, sağ veya sol kenara açılmış bir yuva içine doğru hareket eden değirmen taşı formunda yassı silindirik bir kapak taşı ile kapatılmaktadır. Mezar odası yaklaşık 3.10 m. x 2.80 m. ölçülerindedir. Kapıdan mezar odasına girildiğinde, odanın tabanı yaklaşık olarak 0.40–0.60 m. daha derindedir. Mezarın giriş kapısının olduğu

Res. 2: Sertler Köyü nekropol alanında soyulmuş freskli kaya mezarının görünümü.

duvar hariç diğer üç duvarda, ölülerin konduğu üzeri kemerli niş olarak adlandırılan Arcasoliumlar yer almaktadır. Arcasoliumların her iki yanlarındaki boşlukların ölçüsü birbirlerine eşittir. Arcasoliumlar dairesel kemerlidir. Arcasoliumların tabanı, mezar tabanından yaklaşık 0.70 m. yüksekliktedir. Arcasoliumların uzunluğu, 1.80 m, derinliği ise 0.80 m'dir. Arcasoliumlardan ikisi açığa çıkarılmış olup diğeri toprak altında bulunmaktadır. Bu nedenle sadece girişin karşısında ve sol tarafta bulunan Arcasoliumların etrafındaki freskler incelenebilmiştir.

Mezar odasının tavanında herhangi bir sıva izi tespit edilememiştir. Bu nedenle sıvalı bölümlerin sadece Arcasoliumlar ve çevresinde yer alan bölgelere uygulanmış olmalıdır. Girişin karşısında yer alan Arcasoliumun içi ve çevresi tamamen sıvalıdır (Res. 3). Arcasoliumun içindeki fresk çok tahrip edilmiş olup ayakta duran, part kıyafetleri giymiş bir figürün gövdesine kadar olan bir bölümü korunabilmiştir. Bu figür, sadece elbise detaylarının dış konturları yapılmış olup içleri boyanmamış olarak tasvir edilmiştir. Kullanılan boyanın aşı boyası olduğu tahmin edilmektedir.

Res. 3: Freskli kaya mezarının girişin karşısında yer alan Arcasoliumun genel görünümü.

Res. 4: Girişin karşısında yer alan Arcasoliumdaki figürün detay görünümü.

Arcasoliumun sol tarafındaki duvarın cephesinde yine aynı şekilde part kıyafetleri giymiş ayakta duran bir insan figürü daha yer almaktadır. Bu figürün baş kısmı tahrip edilmiş olup ayak kısmı ve kısmen de olsa gövdesinin sağ tarafı günümüze kadar gelmiştir (Res. 4). Arcasoliumun etrafında veya girişin her iki yanında ayakta tasvir edilmiş benzer şekilde figür ve heykellere Şanlıurfa Kızılkoyun Nekropol alanındaki kaya mezarlarında da rastlanmaktadır (Albayrak 2020a: 110-111, res. 5). Bunların daha çok silahlı olmalarından yola çıkılarak koruyucu asker oldukları öne sürülmektedir (Albayrak 2020a: 111). Sertler freskinde yer alan figürün ise üzerinde silah benzeri herhangi bir nesne görülmemektedir (Res. 5).

Res. 5: Mezar Girişinin karşısında, sol köşede yer alan Figürün Detay Görünümü.

Yine aynı şekilde aşı boyası kullanılarak elbise detayları ve dış konturlar boyanarak tasvir edilmiştir.

Mezar odasının sol tarafında yer alan arcasoliumun iç tarafı ve kenarları aynı şekilde sıvalı olup Arcasoliumun iç tarafında uzanmış şekilde tasvir edildiği anlaşılan bir figürün ayak bacak ve gövde kısmı günümüze kadar korunagelmiştir (Res. 6). Aynı şekilde elbise kıvrımları ve dış konturlar aşı boyası ile yapılmıştır. Buradaki figürün bacaklarının üst üste atılması ve altta bulunan ayağın görünmeyecek kısımlarının da yapılmış olması dikkat çekicidir. Bu, aslında bu fresklerin tam olarak tamamlanamamış tasvirler olduğunu göstermek açısından çok önemli bir detaydır. Uzanmış olarak tasvir edilmiş olan figürün kline tarzı oturma sahnesi olduğunu diğer bölgede yer alan mozaik ve kabartmalı kaya mezarlarından bilmekteyiz (Güler & Çelik 2002: 185-186, fig.142, 144; Önal 2017: 38-42 fot.52-56; Kürkçüoğlu & Kurtoğlu 2002: 167, fig. 108).

Mezar odasında, figürlerin dışında bütün sıvalı duvarlarda sekiz uzantısı olan yıldız motifleri de yer almaktadır (Res. 7). Ayrıca, Arcasoliumların bitim kenarlarına bitki motifleri de yapılmıştır (Res. 5-6).

Res. 6: Mezar odasının solunda yer alan Arcasoliumdan genel görünüm.

Res. 7: Mezar odasının içinde yer alan yıldız motiflerinden detay görünüm.

Sonuç ve Değerlendirme

Freskin tarihçesinde ilk fresk tipi resimler en az 30.000 yıl önce Fransa'da Chauvet mağarasında, bazıları ise 15.000 yıl önce Lascaux mağaralarında yapılmıştır. Fresk sanatının bu ilk örnekleri bu sanatın uzun ve çeşitli tarihine tanıklık etmektedir. Erken freskler, mağaraların kalker duvarlarında boyalı olarak son derece gerçekçi ve etkileyicidir. At, bizon, ayı, aslan, mamut figürlerinin bulunduğu bu mağaralar hala tüm insanlığı büyülemeye devam etmektedir (Turan 2011: 4). Neolitik Çağ, günümüzden 9 bin yıl öncesine ait bir zamanı göstermekte ve yerleşik hayata geçişin ilk izlerini Çatalhöyük'te görmekteyiz. Çatalhöyük'te evlerin içerisinde kalker alaşımlı kil tabakasından oluşan sıva üzerine yapılmış duvar resimleri bulunmuştur. Bu duvar resimleri; av sahneleri, kuş motifleri, geometrik desenlerle kabartma ya da boyama şeklinde yapılmıştır (Mellart 1988: 88). Son yıllarda yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen duvar resimleri Helenistik Döneme tarihlenmiştir. Bu kalıntılar bizlere Helenistik Dönem resim sanatı hakkında bilgiler vermektedir. Makedonya'da kazılarda ele geçirilen mezar resimleri, Kıbrıs Baf boyalı kaya mezarı,

Erythrai, Pergamon, Priene, Knidos ve Miletos duvar resimleri, Delos adasında bulunan resimler Helenistik Dönem'e tarihlenen resimlerdir. Bu resimler stil ve ikonografi bakımından Helenistik Dönem resim sanatı hakkında bizlere ipuçları vermektedir (Yılmaz ve Demiröz 2019: 112-120). Roma fresk sanatı, Antik Yunan ve Etrüsk uygarlıklarının etkisinde başlamış ve şekillenmiştir. Teknik olarak Roma fresk süslemelerinin buon ve secco fresk tekniklerinin kullanılmış olduğu bilinmektedir. Roma fresk süslemelerinin en iyi örnekleri İtalya'nın Herculaneum ve Pompei antik şehirlerinde çeşitli mimari yapılarda bulunmaktadır (Mora ve diğerleri 1984: 5-20).

Fresk, Hıristiyan ikonografisi ve doğanın etkisiyle birlikte geçmişten günümüze varlığını sürdürmüştür. Fresk varoluşundan bugüne kadar şekil, sembol ve renk gibi oluşum unsurları değişim göstermiştir. Anlatım şekilleri zamanın şartlarına göre değişmiştir. Dönemlere göre farklılık gösteren fresklerde dinsel öğeler ön plandadır. Her çağın kendine özgü bir sanatı vardır. Bunun böyle olması, sanatın uğraştığı alanla ilgilidir. Sanatın objesi ya doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak insanla ilgilidir. İnsansa her çağda yerini kendisinden sonra gelen kuşaklara terk ediyor; yeni kuşaklar, yeni problemlerle ortaya çıkıyor. Bundan dolayı her çağda ortaya çıkan problemler de değişmektedir (Mengüşoğlu 2000: 219).

Urfa'da bulunan Sertler Nekropolü freskosu, yaş sıva üzerinde suda çözülmüş aşı boyası kullanılarak yapılmış bir duvar freskosudur. Bu tarz duvar resmi tekniği ve Eski Çağlardan beri bilinir (Tanyeli-Sözen 1986: 86). Bu teknikte sıvalı anakaya, freskonun yapılacağı alan olarak kullanılmaktadır. Sertler köyü nekropolünde yer alan freskli kaya mezarında açık renkli sıva üzerine vişneçürüğü renginde bir aşı boyası kullanılmıştır. Kaya mezarının sadece duvarları ve Arcasoliumun iç kısmı sıvanmış ve boyanmıştır. Tavanda ise herhangi bir sıva veya boya izine rastlanmamıştır. Sertler Nekropolü freskosunda yer alan boyamalar sadece figürleri ve motifleri belirlemek için taslak olarak yapılmış olmalıdır.

Mezar içinde yer alan bir figürün bacaklarının üst üste atılması ve altta bulunan ayağın görünmeyecek kısımlarının da yapılmış olması bu fresklerin tümünün aslında yarım kalmış freskler olduğunu bize açık bir şekilde göstermektedir. Figürlerin etrafında kontur çizgileri kullanılmış olup, anatomik oranları uygun çizilmiştir. Konturları göstermek için uygulanan çizgi kalınlıkları her yerde eşit değildir. Taslak halindeki bu freskolu kaya mezarı, yüksek olasılıkla, mezar sahiplerinin tercihleri nedeniyle yarım kalmış olmalıdır.

Sonuç olarak, Şanlıurfa nekropollerinde çok nadir olarak ele geçen bu freskli kaya mezarları, kline tarzı oturma sahnesinin yer alması ve figürlerin Kızılkoyun, Halepli Bahçe ve Kale Eteği figürleri ile benzer özellikler taşımış olmasından dolayı MS. 3. yüzyılın başlarına tarihlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Albayrak, Y. 2017. "Şanlıurfa Kale Eteği Nekropolü Kaya Mezarları", *Karadeniz*, Sayı 36: 279-289.

Albayrak, Y. 2018. "Şanlıurfa'dan Loculuslu Kaya Mezarları", *Karadeniz,* Sayı 37: 179-187.

Albayrak, Y. 2019a. "Soğmatar Nekropolü 2017 Yılı Temizlik Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 40/3: 651-668.

Albayrak, Y. 2019b. *Göbekli Tepe'den Edessa'ya Şanlıurfa*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Albayrak, Y. 2019c. "Şanlıurfa'da Yeni Bulunan Kaya Mezarları Taban Mozaikleri", *Karadeniz*, 41: 213-224.

Albayrak, Y. 2020a. "Edessa Nekropolleri" *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* sayı 164: 107-116.

Albayrak, Y. 2020b. "Soğmatar Nekropolü Roma Donemi Kaya Mezarları", K. S. Girginer (yay.) *Amanosların Gölgesinde Hayriye Akıl Anı Kitabı*: 19-28. Ege Yayınları, İstanbul.

Albayrak, Y. 2020c. "Soğmatar Nekropolü 2018 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 41/4: 451-464.

Albayrak, Y. ve S. İ. Mutlu 2018. “Soğmatar Nekropolü 2016 Yılı Temizlik Çalışmaları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 39/3: 525-544.

Albayrak, Y., S. İ. Mutlu, S. Mutlu ve B. Çelik 2019. “Soğmatar’da Sunaklı Kaya Oyuğu Mezarlar”, *Karadeniz,* 41: 263-274.

Albayrak, Y. ve Çelik, B. 2019. “Soğmatar Çevresi Kaya Mezarları”, *Karadeniz* 43: 255-261.

Çelik, B. 2018. “2016 yılı Şanlıurfa İli merkez ilçesi Neolitik Çağ ve Öncesi Yüzey Araştırması”, *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 22-26 Mayıs 2017 Bursa, Cilt 1, 203-223.

Drijvers, H. J. W. 1980. *Cult of Beliefs at Edessa. Education and Society in the Middle Ages and Renaissance*, Brill Archive, Leiden.

Duval, R. 1975. *Histoire D’édesse, Politique, Religieuse et Littéraire*, De Gruyter, Amsterdam.

Güler, S.E. & Çelik, B. 2002. “Edessa Mozaikleri.” *Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir* (Eds.) Kürkçüoğlu A.C & Akalın, M. & Kürkçüoğlu S. & Güler, S.E. *Şanlıurfa İli Kültür eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (Şurkav) Yayınları*, Tisamat Basım Sanayi, Ankara, 182-189.

Harrak, A. 1992. “The Ancient Name of Edessa”, *Journal of Near Eastern Studies* 51/3: 209-214.

Head, B. V. 1911. *Historia Numorum. A Manual Of Greek Numismatics*, Oxford.

Kürkçüoğlu. A.C. 2002. “Tarihten Günümüze Edessa Nekropolleri (Şanlıurfa Mezarlıkları).” *Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir* (Eds.) Kürkçüoğlu A.C & Akalın, M. & Kürkçüoğlu S. & Güler, S.E. *Şanlıurfa İli Kültür eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (Şurkav) Yayınları*, Tisamat Basım Sanayi, Ankara, 102-108.

Kürkçüoğlu. A. C. & Kurtoğlu, M. 2002. “Plastik Sanatların Şanlıurfa’daki 11.000 Yıllık Öyküsü.” *Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir* (Eds.) Kürkçüoğlu A.C & Akalın, M. & Kürkçüoğlu S. & Güler, S.E. *Şanlıurfa İli Kültür eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (Şurkav) Yayınları*, Tisamat Basım Sanayi, Ankara, 165-172.

Mellaarrt, J. 1988. *Yakındoğu’nun En Eski Uygarlıkları*, (Çev. Bilgi Altınok) İstanbul.

Mengüşoğlu, T. 2000. *Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi*, İstanbul.

Mora, P. -Mora, L.ve Philippot, P. 1984. *Conservation of Wall Paintings*. London; Boston: Butterworths.

Önal, M. 2017. *Urfa-Edessa Mozaikleri*, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, Aycı Promosyon Ltd. Şti., Zonguldak.

RE Paulys *Real-Encyclopädieder Classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart, 1893, 1894, 1907, 1931, 1942.

Segal, J. B. 1970. *Edessa. "The Blessed City*". Oxford.

Tanyeli, U.- Sözen, M. 1986. *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Sözen, M. 1998. *Kapadokya*, Ayhan Sahenk Vakfi, İstanbul.

Yılmaz, F. & Demiröz, K. 2019. "Knidos Hellenistik Ev Duvar Resmi", *JILSES* 5. No.1, 112–124.